

**TYÖELÄMÄ- JA TASA-
ARVOVALIOKUNNAN LAUSUNTO
2/2013 vp**

**Valtioneuvoston selonteko kauppojen aukiolo-
ajan laajentamisen vaikutuksista**

Talousvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 20 päivänä helmikuuta 2013 lähettäessään valtioneuvoston selonteon kauppojen aukioloajan laajentamisen vaikutuksista (VNS 5/2012 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi talousvaliokuntaan samalla määrännyt, että työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan on annettava asiasta lausunto talousvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- kaupallinen neuvos Toni Lounemaa, työ- ja elinkeinoministeriö
- johtaja Kaarina Myyri-Partanen, Etelä-Suomen aluehallintovirasto
- varhaiskasvatuksen johtaja Sole Askola-Vehviläinen, Vantaan kaupunki

- vanhempi tutkija Irja Kandolin, Työterveyslaitos
- toimitusjohtaja Tiina Oksala, Erikoiskaupan Liitto ry
- puheenjohtaja Ann Selin, Palvelualojen ammattiliitto PAM ry
- toimitusjohtaja Juhani Pekkala, Suomen Kaupan Liitto ry
- lainopillinen asiamies Tiina Toivonen, Suomen Yrittäjät ry
- puheenjohtaja Monica Paavilainen, Suomen Hiusyrittäjät ry
- kauppakeskusjohtaja Esa Mattila, Kauppakeskus Jumbo
- chief operating officer Harri Holmström, Citycon OyJ.

Lisäksi kirjallisen lausunnon on antanut
— Suomen Kauppakeskusyhdistys ry

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Hyväksyessään esityksen laiksi vähittäiskaupan aukioloajoista vuonna 2009 eduskunta edellytti, että hallitus antaa vuoden 2012 loppuun mennessä eduskunnalle selonteon kauppojen aukiolon laajentamisen vaikutuksista. Työelämä- ja tasa-

arvovaliokunta on käsitellyt selontekoa oman toimialansa kannalta kiinnittäen erityisesti huomiota aukiolon vaikutuksiin yrittäjien ja työntekijöiden työssä jaksamiseen, henkilöstön turvallisuuteen, työn ja yksityiselämän yhteensovittamiseen sekä kaupan alan työllisyyden kehittymiseen.

Selonteossa esitettävät tiedot perustuvat pääosin kaupan eri osapuolia edustavien järjestöjen jäsenistölleen tekemiin kyselyihin laajennetun aukiolon vaikutuksista. Valiokunta katsoo, että selvitys jää tämän vuoksi osin pintapuoliseksi ja ohueksi, eikä sen perusteella voida tehdä pitkälle meneviä päätelmiä lain vaikutuksista. Valiokunta katsoo, että selonteossa olisi tullut hyödyntää laajemmin myös muuta tutkimustietoa.

Kuluttajat tyytyväisiä

Kuluttajat ovat selonteon mukaan alkaneet suhtautua sunnuntaiaukioloon entistä myönteisemmin. Vuonna 2010 kuluttajista 53 % piti kauppohen sunnuntaiaukioloa hyvänä, ja vuonna 2012 sama luku oli 66 %. Kauppakeskushdistysten teettämän selvityksen perusteella erityisesti lapsiperheet ja nuoret aikuiset arvostavat kauppohen aukioloa sunnuntaisin.

Henkilöstön jaksaminen ja työsuunnittelu

PAM:n kaupan alan luottamushenkilöille tehdyn kyselyn mukaan 86 % kokee aukiolojen laajentumisella olleen kielteisiä vaikutuksia työn ja perheen yhteensovittamiseen, työn turvallisuuteen sekä työmatkojen järjestämiseen. Uudet aukioloajat vähensivät vastausten mukaan merkittävästi perheen kanssa vietettävää aikaa. Tarve järjestettyyn lastenhoitoon iltaisin ja viikonloppuisin lisääntyi, ja lastenhoidon järjestämisen koettiin vaikeutuneen.

Aukioloaikojen laajentamisella on ollut kyselyn mukaan myös myönteisiä vaikutuksia. Noin kaksi kolmannesta PAM:n kyselyyn vastanneista katsoo, että laki on hyödyttänyt heitä taloudellisesti. Sunnuntain työvuorot ovat hyvän korvauksen vuoksi haluttuja, eikä kaupoilla ole ollut vaikeuksia työvoiman saannissa.

Työterveyslaitoksen tutkimusten mukaan työntekijän mahdollisuus vaikuttaa omiin työaikoihinsa on jaksamisen kannalta keskeistä. Työsuunnittelulla on huolehdittava, että työntekijöille turvataan säännölliset viikonloppuvapaat ja lepopäivät ja että heidän yksilölliset tarpeensa ja elämäntilanteensa otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon. Työvuorojen enna-

kointi on välttämätöntä myös lasten hoidon järjestämiseksi.

Vähittäiskaupan aukioloajoista antamassaan lausunnossa (TyVL 19/2009 vp) työelämä- ja tasa-arvovaliokunta korosti hyvän työaikajärjestelyn merkitystä vuorotyötä tekevien työssä jaksamisessa. Valiokunta toistaa lausunnossaan esittämänsä ja pitää tärkeänä, että henkilöstön mahdollisuuksia osallistua työvuorojen suunnitteluun esimerkiksi osallistuvan työaikasuunnittelun tai työaika-autonomian keinoin edelleen parannetaan. Valiokunta korostaa työkuormituksesta palautumisen tärkeyttä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää työaikojen sijoittamiseen, yötyöstä ja myöhään iltaan sekä varhaisiin aamuihin sijoittuvista työvuoroista palautumiseen. Valiokunta pitää tarpeellisena, että kaupan aukiolojen laajentumisen vaikutuksia edelleen seurataan.

Työturvallisuus ja yksintyöskentely

Selonteossa ei ole selvitetty aukiolojen laajentamisen vaikutuksia työturvallisuuteen eikä yksintyöskentelyyn. Myöskään tutkimustietoa lain vaikutuksista henkilöstön turvallisuuteen ei selonteon mukaan ollut käytettävissä. Valiokunta katsoo, että näiltä osin selonteko on puutteellinen.

Työsuojelutarkastuksissa on saadun selvityksen mukaan kaupan alalla havaittu lisääntyvää henkistä kuormitusta väkivallan uhan, yksintyöskentelyn sekä aukioloaikojen pidentymisen vuoksi. Esimerkiksi kaupan taustatöitä, kuten kuorman purkua ja hyllyttämistä, joudutaan tekemään entistä useammin asiakkaiden läsnä ollessa, jolloin tapaturmariski kasvaa. Asiakasväkivallan riskin on tarkastuksissa arvioitu kohonneen myöhäisten aukioloaikojen, päihtyneiden asiakkaiden sekä yksintyöskentelyn vuoksi.

Keskusrikospoliisin mukaan väkivalta- ja häiriökäyttäytyminen kaupan alalla on selvästi lisääntynyt. Pääosa ryöstöistä kohdistuu kioskeihin, elintarvikeliikkeisiin ja grillikioskeihin, ja rikoksen uhreiksi joutuvat usein niissä yksin työskentelevät naiset. Pääosa rikoksista tapahtuu öisin tai sulkemisaikaan riippumatta siitä, mihin kellonaikaan viimeinen tunti osuu, ja eri-

tyisen riskialttiita ovat pienet yhden tai kahden työntekijän yksiköt.

Valiokunta toistaa aiemmassa lausunnossaan esittämänsä näkemyksen siitä, että selkeät toimintamallit ja ohjeet lisäävät työntekijöiden turvallisuutta väkivaltatilanteissa ja vähentävät henkistä kuormitusta. Valiokunta pitää tärkeänä, että ilta- ja yötyön sekä yksin työskentelyn työturvallisuutta parannetaan ja että työsuojelutarkastuksia kohdennetaan jatkossa erityisesti kauppoihin, joissa työskennellään yksin ja myöhemmin tai varhaisina vuorokaudenaikoina.

Päivähoitopalveluiden järjestäminen

Aukiolojen laajentumisen vaikutuksia päivähoiton tarpeeseen selvitettiin selonteossa kuudelle suurimmalle kaupungille tehdyllä kyselyllä. Saatujen vastausten mukaan vuorohoidon kysyntä ei näissä kaupungeissa ole lisääntynyt. Kaupan alan luottamushenkilöille tehdyssä kyselyssä kuitenkin 86 % vastaajista katsoi, että laajentuneet aukioloajat vaikeuttavat lastenhoidon järjestämistä.

Valiokunnan mielestä on mahdollista, että vuorohoidon kysyntä ei laajentuneista aukioloista huolimatta ole kasvanut, koska vanhemmat arvioivat, että vuorohoitopaikkoja ei ole riittävästi tai ne sijaitsevat vaikeasti saavutettavassa paikassa. Perheet eivät myöskään halua, että lapset joutuisivat yöpymään hoitopaikassa ja venyvät omissa työjärjestelyissä esimerkiksi siten, että toinen vanhemmista on kotona. Tätä käsitystä tukee valiokunnan mielestä kyselyn tulos, jonka mukaan päivittäistavarakaupan työntekijöistä 70 % katsoo voivansa järjestellä työvuorojansa perhesyiden niin vaatiessa samoin kuin se, että aukioloaikojen laajennus on 75 %:lla vähentänyt perheiden yhteistä aikaa.

Valiokunta pitää selonteon selvitystä päivähoiton tarpeesta ja hoidon järjestämisestä puutteellisenä. Valiokunta katsoo, että vuorotyötä tekevien vanhempien lasten päivähoiton todellinen tarve ja hoidon toteutuminen olisi tullut selvittää eduskunnan edellyttämällä tavalla.

Yrittäjien jaksaminen

Suomen yrittäjien jäsenistölleen tekemän kyselyn mukaan kauppiasyrittäjät ovat lisänneet omaa työpanostaan laajentuneen aukiolon vuoksi, mikä on johtanut yrittäjien jaksamisen heikentymiseen. Yrittäjien omaa työpanosta on selvityksen mukaan jouduttu kasvattamaan sunnuntaiaukiolon korkeiden työvoimakustannusten sekä joidenkin kauppakeskusten joustamattomien aukioloaikojen vuoksi. Sunnuntaiaukiolo on ollut pääosin kannattamatonta kahdelle kolmasosalle kauppakeskuksissa sijaitsevista myymälöistä ja yli puolelle kaikista myymälöistä.

Valtaosa (86 %) myymälöistä voi Suomen Yrittäjien ja Erikoiskaupan liiton selvityksen mukaan vapaasti päättää aukioloaikansa. Kauppakeskuksissa palvelun lähtökohtana on yhteinäiset aukioloajat, ja niistä sovitaan kauppakeskuskohtaisesti yleensä vuokrasopimuksessa. Kauppakeskusten myymälöistä 67 % voi pitää myymälän suljettuna yhtenä päivänä viikossa, mutta noin kolmanneksella (27 %) kauppiaista ei tätä mahdollisuutta ole useimmiten vuokrasopimuksen taikka kauppakeskussääntöjen vuoksi.

Vähittäiskaupan aukioloaikalaan mukaan kauppakeskuksessa tai vastaavassa myymäläkeskittymässä toimivaa elinkeinonharjoittajaa ei voida velvoittaa pitämään liikettään avoinna kaikkina viikonpäivinä, ellei liikkeen avoinna pitäminen ole kauppakeskuksen tai vastaavan myymäläkeskittymän toiminnan kannalta välttämätöntä. Säännöksen tarkoituksena on turvata kauppiaille yksi vapaapäivä viikossa. Vapaapäivä voi olla sunnuntai tai jokin muu viikonpäivä.

Ns. pakkoaukiolon rajoittamista koskevaa säännöstä on tulkittu kauppakeskuksissa eri tavoilla, mikä on aiheutunut epätietoisuudesta säännöksen tarkoituksesta. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on aiemmassa lausunnossaan korostanut säännöksen tarpeellisuutta. Valiokunta toistaa aiemmin lausumansa ja korostaa, että kauppakeskuksissa toimiville pienyrittäjille tulee turvata mahdollisuus pitää liikkeensä suljettuna ainakin yhtenä päivänä viikossa ilman riskiä vuokrasuhteen päättymisestä. Valiokunta pitää tärkeänä, että tarvittaessa säännöstä tai sen tulkintaa täsmennetään tältä osin.

Kaupan alan työllisyys

Kauppojen aukioloaikojen laajennuksen toivottiin vaikuttavan myönteisesti kaupan alan työllisyyteen ja sillä tavoiteltiin myös kokoaikaisten työsuhteiden lisääntymistä. Muun muassa päivittäistavarakauppa arvioi ennen liikeaikalain säätämistä, että kaupalla on laajentuneen aukiolon ansiosta entistä paremmat mahdollisuudet tarjota säännöllistä ja kokoaikaista työtä.

Selonteosta käy ilmi, että kaupan alan työllisten määrä on noussut. Lisääntyneet työtunnit eivät kuitenkaan ole johtaneet Kuluttajatutkimuskeskuksen selvityksen mukaan uusien kokopäiväisten työntekijöiden palkkaamiseen laajassa mittakaavassa. Yleisin tapa järjestellä lisätyövoimaa pienissä yrityksissä on ollut yrittäjän työpanoksen lisääminen sekä osa-aikaisten työntekijöiden tuntien lisääminen ja uusien osa-aikaisten työntekijöiden palkkaaminen.

Valiokunta pitää työllisten määrän lisääntymistä hyvänä ja osa-aikatyön mahdollisuutta tarpeellisenä vaihtoehtona esimerkiksi opiskelijoille tai pienten lasten vanhemmille. Valiokunta pitää kuitenkin tärkeänä, että lisätyötunteja ensisijaisesti tarjotaan työsopimuslain edellyttämällä tavalla ennestään osa-aikaisessa työsuhteessa oleville työntekijöille.

Poikkeuslupa

Aluehallintovirasto voi erityisestä syystä myöntää poikkeuslupan vähittäiskaupan sekä parturi- ja kampaamoliikkeen aukiololle muuna kuin laissa säädettyinä aikana. Erityisenä syynä pidetään liikkeen sijaintiin, matkailuun, yleisötapahtumaan tai vastaavaan tilanteeseen liittyvää tekijää, joka vaikuttaa palvelujen kysyntään. Lupa voidaan myöntää joko määräajaksi tai toistaiseksi.

Valiokunta korostaa poikkeuslupamenettelyn nopeutta ja lupaperusteiden yhdenmukaisuutta. Lupa tulee hakea ja ratkaisu antaa hyvissä ajoin ennen ajateltua poikkeuksellista aukioloaikaa. Työntekijän hyvinvointia ja työssä jaksamista edesauttaa se, että työntekijä pystyy suunnittelemaan arkensa muutaman viikon jaksoa pidemmältä ajalta. Erityisen tärkeää on saada hyvissä ajoin tietää, jos kauppa on avoinna laissa säädettyjen juhlapyhien aikana.

Lausunto

Lausuntonaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että talousvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 14 päivänä maaliskuuta 2013

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Tarja Filatov /sd	Arto Satonen /kok
vpj.	Anne-Mari Virolainen /kok	Mikko Savola /kesk
jäs.	Sanni Grahn-Laasonen /kok	Eero Suutari /kok
	Anna Kontula /vas	Katja Taimela /sd
	Eeva-Maria Maijala /kesk	Jani Toivola /vihr
	Elisabeth Naucclér /r	Maria Tolppanen /ps
	Annika Saarikko /kesk	vjäs. Arja Juvonen /ps.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

neuvotteleva virkamies Marjaana Kinnunen.